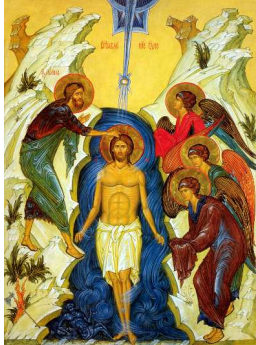

Vo svetle pravoslávnych ikon X.

Ikonografia najväčších kresťanských sviatkov III.

Sviatok **Bohozjavenia alebo Krstu Isusa Christa v rieke Jordán**. O tejto udalosti hovoria traja evanjelisti Matúš, Marek a Lukáš, evanjelista Ján neopisuje samotný krst, no uvádza svedectvo Jána Krstiteľa o Isusovi Christovi ako Božom Synovi, na ktorom prebýva Svätý Duch. Ideou tohto sviatku je odhalenie osoby Isusa Christa ako Božieho Syna pred ľuďmi. Bohozjavením sa tento sviatok nazýva aj preto, že sa tu zjavila celá Svätá Trojica: Boh Otec, ktorý hlasom z neba dosvedčil, že krstený Isus je Jeho Synom, Boh Syn, vtelený Isus Christos, sa krstil v Jordáne od Jána Krstiteľa, Boh Duch Svätý, ktorý akoby holub schádzal na Isusa z neba.

Prvé zobrazenia témy sviatku sa objavili už v rozpisoch rímskych katakomb. Prvé zmienky o sviatkovanií krstu Isusa Christa pochádzajú z 2. storočia. V tej dobe sa sviatok Bohozjavenia a Narodenia Christa slávil v jeden deň. Od 4. storočia, keď sa sviatkovanie oddelilo, začína sa vytvárať tradičná ikonografia krstu – Bohozjavenia. Spočiatku to boli kompozície pozostávajúce z dvoch osôb, ktoré predstavovali Predchodcu Jána Krstiteľa a Isusa Christa. Spasiteľ sa zobrazoval v centre ikony obkolesený vodami Jordánu, naľavo stál Ján Krstiteľ dotýkajúci sa rukou hlavy Spasiteľa a nad Christom sa zobrazoval holub ako symbol schádzajúceho Svätého Ducha. Odev Jána Krstiteľa je typický – z ľavej srsti, Christos sa na starobylych ikonách zobrazoval úplne nahý, neskôr okolo Jeho bedier pribudlo biele plátno.

Na pravej strane ikony sa zobrazoval prorok Izaiáš, slová ktorého vo svojej kázni spomínal Ján Krstiteľ: Hlas volajúceho na púšti, pripravte cestu Hospodinovi. Priamymi urobte chodníky pre nášho Boha (Iz 40, 3 – Mt 3, 3; Mk 1, 3; Lk 3, 4; Jn 1, 23). Neskôr proroka Izaiáša nahradili anjeli, ktorých počet nebol daný (zvyčajne traja – štyria). V rukách držia plátno, čím symbolizujú činnosť diakonov v čase svätej tajiny Eucharistie, t. j. mávanie pokrývadlami nad svätými Darmi – Telom a Krvou Christa.

Rieka Jordán sa zobrazuje medzi dvoma vysokými vrchmi. Zobrazenie vrchov na ikone symbolizuje stupne duchovného vystupovania, no aj to, že sa udalosť odohráva vo voľnej prírode. Rieka Jordán je zobrazená tak, aby vody obkolesovali celú postavu Isusa Christa, čo poukazuje na úplné ponorenie Christa do vôd rieky.

V hornej časti ikony je zobrazený polkruh, ktorý symbolizuje nebo, z polkruhu vychádza lúč k Christovi a v tomto lúči je zobrazený holub.

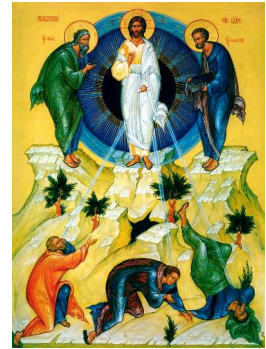
Na neskorších ikonách pribudli aj ďalšie detaily, napríklad sekera pri nohách Jána Krstiteľa (symbol odťatia suchých ratolestí – tých, ktorí neuveria v Christa ako Božieho Syna), zobrazenie bradatého starca v rieke Jordán, ktorý symbolizuje démonské sily panujúce nad prírodou poškodenou hriechom človeka. Postava symbolizuje aj vody rieky a mora vo všeobecnosti, o ktorých prorokoval žalmista, že potečú naspäť (Ž 113, 5–8). Niekedy sa vo vodách zobrazujú aj ryby a iné vodné živočíchy. Na niektorých ikonách je kompozícia doplnená aj skupinou ľudí, ktorí boli krstení alebo sa pripravovali na Jánov krst.

Ikona Bohozjavenia – Krstu Christa v Jordáne, je ďalšou ikonou tzv. sviatočného radu ikonostasu. Poukazuje na ďalšiu významnú spasiteľnú udalosť, spasiteľný skutok Isusa Christa, ktorým nám ľuďom pripravil počiatok cesty k sebe samému.

Sviatok **Preobrazenia Isusa Christa**. O udalosti preobrazenia Spasiteľa nášho Isusa Christa hovoria dvaja evanjelisti – Marek a Lukáš. Táto udalosť sa neodohrala pred očami mnohých ľudí, Spasiteľ si vybral len troch svojich učeníkov: Petra, Jakuba a Jána. Preobrazenie bolo pre učeníkov potvrdením Božskej prirodzenosti Isusa Christa, odkrytím slávy Jeho Božstva. Ak sa ho chceli zúčastniť, museli prejsť s Christom namáhavú cestu na vrchol hory Tábor. Tam sa pred nimi premenil. Ako svedkovia tejto udalosti a ďalší dôkaz

Christovho Božského pôvodu sa pri Spasiteľovi zjavili proroci Mojžiš a Eliáš. Mojžiš ako zástupca už zosnulých a Eliáš ako zástupca všetkých žijúcich, keďže neokúsil smrti a bol počas života vzatý na nebo. Preto apoštoli dostali aj ďalšie ponaučenie – u Boha niet mŕtvych, všetci (žijúci aj zosnutí) sú pre Boha živí (Lk 20, 38).

Ikonografia sviatku mala spočiatku symbolický charakter – ranokresťanský duch symboliky. Namiesto priameho zobrazenia Christa sa na ikone nachádzal jednoduchý kríž v kruhu mnohých hviezd, po stranách kríža boli napísané dve grécke písmená (alfa a omega) ako poukázanie na osobu Spasiteľa. Po stranách kríža boli zobrazené aj postavy znázorňujúce prorokov Mojžiša a Eliáša, nad krížom bola zobrazená dľaň – symbol Boha–Otca. V spodnej časti kompozície bola zobrazená hora Tábor a tri baránky ako symbolické zobrazenie apoštolov Petra, Jakuba a Jána.

Keď sa ranokresťanský symbolizmus postupom času z ikonografie odstránil a ikonopisci začali zobrazovať Isusa Christa priamo, vytvoril sa aj kánon ikony sviatku Premenia, ktorý do dnešných dní nebol výraznejšie zmenený. Centrom ikony je postava Isusa Christa. Jeho odev je úplne svetlý – biely, žiariaci a vôkol Neho je zobrazená mandorla, t. j. kruh slávy Božstva, ktorý má niekoľko odtieňov modrej farby od tmavej vo vnútri po najsvetlejšiu pri okraji (mandorla môže mať tvar kruhu alebo elipsy so zaostrenými uhlami hore a dole). Tieto farebné odtiene mandorly symbolizujú pravoslávnu teologickú koncepciu, že podľa podstaty Boha poznať nemožno, poznávať Ho môžeme podľa Jeho prejavov v starostlivosti o stvorený svet. Najtmavšia farba (symbol nepoodhaleného tajomstva) je preto k postave Christa najbližšie a najsvetlejšia najďalej. V nimbe Christa je vpísaný kríž a po stranách nimbu ikonopisecká skratka Jeho mena – IC XC. Zľava, po pravici Christa, stojí prorok Eliáš, sprava, po ľavici, stojí prorok Mojžiš, ktorý často drží v rukách dosky s desiatimi Božimi prikázaniami alebo knihu (kódex) ako symbol Božieho zákona, ktorý ľuďom sprostredkoval svojimi spismi. Všetky tri postavy (Christos, Mojžiš a Eliáš) stoja na vrchoch.

Z mandorly často vychádzajú tri lúče, ktoré smerujú k tváram troch apoštolov. Apoštoli sú zobrazení v stave úžasu, duchovného vytrženia – odvracajú svoje tváre, zakrývajú si oči – nemohli zniesť žiaru Christovho Božstva. Preto aj tropar sviatku hovorí, že apoštoli videli Christovu slávu tak, ako mohli – ako to boli schopní ako slabí ľudia. Apoštol Peter sa zvyčajne zobrazuje s rukou pozdvihnutou smerom k Christovi a poukazuje na Christa ako na Božieho Syna. Na niektorých ikonách môžu byť umiestnené ešte dve kompozície: Christos s učeníkmi vystupujúci na horu a potom zostupujúci.

Sviatok **Vchodu Spasiteľa do Jeruzalema**. Ikonografia sviatku sa zakladá na všetkých štyroch Evanjeliách podľa Matúša, Marka, Lukáša a Jána a taktiež aj na apokryfe Nikodýma. Správy evanjelistov o tejto udalosti nie sú rozsiahle a vo všetkých podstatných detailoch sa zhodujú. V apokryfe Nikodýma je udalosť opísaná detailnejšie.

Apoštoli priviedli k Isusovi oslicu a mladého osla tak, ako im to prikázal Spasiteľ. Oslica symbolizuje židovský národ a mladý osol národ pohanský, pretože oslica je zviera skrotené, má uzdu, t. j. židovský národ bol Bohom vychovávaný prostredníctvom Zákona; mladý osol je ešte bez uzdy podobne ako pohania, ktorých Boh viedol k sebe bez Zákona. Isus Christos si sadol na mladého oslíka a vchádzal do Jeruzalema v sprievode apoštolov. Hebrejské deti mávali vetvami paliem a hlasno vzývali: „Hosanna Synovi Dávidovmu!“ Iné podstielali cestu do mesta svojím odevom.

Sviatok aj samotná ikona sviatku má nielen historický, ale aj symbolický charakter – svedectvo o nadchádzajúcom Christovom Vzkriesení a Jeho druhom slávnom príchode, kedy príde v sláve súdiť svet.

Prvé zobrazenia kompozície sviatku nachádzame už v rímskych katakombách 4. storočia. Ikona sa storočiami výrazne nemenila, boli pridané len niektoré detaily.

V centre ikony je zobrazený Spasiteľ Isus Christos sediaci na mladom oslovi. V pravej časti ikony je zobrazený Jeruzalem, jeho brána, múry a budovy. Z Jeruzalema vychádzajú jeho obyvatelia, spievajú, vzývajú a mávajú vetvami paliem. Deti ukladajú pod nohy osla svoje plášte a niektoré odrezávajú vetvy stromu, ktorý ikonopisci zobrazujú za postavou Spasiteľa. Tento jav – podstielanie plášťov a mávanie vetvami paliem – je starobyľný zvyk obyvateľov Jeruzalema a svedčí o prejave veľkej pocty voči prichádzajúcemu človeku – zvyčajne to bol veľmi významný človek (napr. kráľ po víťaznej bitke a pod.)

V ľavej časti ikony sa zobrazujú Christovi učeníci – apoštolí, ktorí sú zobrazení na úpätí vrchu. Tvár Isusa Christa môže byť otočená k apoštolom alebo k obyvateľom Jeruzalema. Ikonopisci niekedy vo vrchu za apoštolmi zobrazujú jaskyňu, ktorá predznamenáva budúci Hospodinov hrob. Na niektorých ikonách osla nahradil kôň, no to je v rozpore s textom Evanjelia aj s proroctvom proroka Zachariáša, ktorý predpovedal: „Spievaj od radosti, dcéra Siona, oslavuj, dcéra Jeruzalema: hľa, tvoj Kráľ k tebe prichádza, spravodlivý a prinášajúci spásu, sediaci na oslici a mladom oslovi, mláďati oslice.“ (Zach 9, 9).

Sviatok **Vznesenia sa Isusa Christa na nebo** patrí medzi pohyblivé sviatky, pretože dátum jeho sviatkovania sa každý rok mení v závislosti na dni sviatkovania sviatku Vzkriesenia – Paschy. Pripadá na štyridsiaty deň po Pasche, teda vždy vo štvrtok šiesteho týždňa po Pasche. Kedysi sa tento sviatok slávil spoločne so sviatkom Zostúpenia Svätého Ducha na apoštolov, no podobne ako sviatok Narodenia Christa, od 4. storočia sa slávi samostatne presne podľa slov zo Skutkov svätých apoštolov, t. j. na štyridsiaty deň po Pasche. Tento sviatok je jedným z prvých kresťanských sviatkov, ktoré sa kresťanmi slávil. Sviatkovanie začalo už v 2. storočí. O tejto udalosti sa dozvedáme najmä z knihy Skutkov apoštolov 1, 9–12.

Vznesenie sa Boha, ktorý má ľudské telo – udalosť slávnostná, no zároveň aj smutná. Bohočlovek Christos opúšťa svojich učeníkov aj Matku, no zároveň prisľubuje príchod iného Utešiteľa a zároveň oznamuje svoj druhý príchod na konci vekov.

Najstaršími zobrazeniami sviatku sú zobrazenia pochádzajúce z 5. storočia z Ríma a miniatúry ranokresťanských Evanjelií. Ikonografia sviatku sa storočiami výrazne nemenila.

Kompozícia ikony sa delí na dve časti. V hornej časti je zobrazený Spasiteľ v podobe sediaceho Pantokrátora, vôkol Jeho postavy je zobrazená okrúhla mandorla (sláva), ktorú z oboch strán držia dvaja (niekedy viacerí) anjeli. Spasiteľ vystupuje bez ich pomoci, aby sme pochopili, že je naozaj Bohočlovekom. Pravou rukou žehná a v ľavej drží zvitok, t. j. je prameňom blahodate a požehnania a zároveň aj spásonosného učenia. Horná časť ikony teda zobrazuje samotnú udalosť vystupovania Christa na nebo. V dolnej časti ikony je zobrazená Cirkev – Bohorodička a apoštolí. Na úpätí hory v centre ikony je zobrazená Presvätá Bohorodička ako symbol Cirkvi v pozícii Oranty, čiže s rukami pozdvihnutými k modlitbe. Pri nej z oboch strán stoja dvaja anjeli v bielom odevu – obaja poukazujú na Spasiteľa Christa – jedinú Hlavu Cirkvi a prihovárajú sa k apoštolom (Sk 1, 11). Tí sa nachádzajú v dvoch šesťčlenných skupinkách po oboch stranách Bohorodičky. Apoštolí tu symbolicky predstavujú stĺpy Cirkvi, šíriteľov Evanjelia a učiteľov svojich pokračovateľov – biskupov. Veľmi zaujímavým detailom je, že na väčšine ikon Vznesenia apoštolí nemajú zobrazenú svätožiaru, čo je svedectvom toho, že na nich ešte nezišla blahodať Svätého Ducha – Utešiteľa, ktorý sa podľa Spasiteľovho prisľubu mal zjaviť v deň Päťdesiatnice. Svätožiaru na ikone má Spasiteľ, Presvätá Bohorodička a všetci zobrazení anjeli. Na vrchole Olivovej hory sa zvyknú zobrazovať odtlačky nôh Spasiteľa, pretože Jeho Vznesenie sa bolo naozaj od zeme na nebo.

Vo Svätom Písme sa nespomína, že na udalosti Vznesenia sa Christa na nebo bola prítomná aj Presvätá Bohorodička. No svedčí o tom cirkevná Tradícia a taktiež prirodzený

fakt, že Božia Matka sprevádzala svojho Syna až po deň Vznesenia. Jej postavenie priamo pod Christom vytvára os ikony, jej ruky pozdvižené k modlitbe znázorňujú postoj, aký by mal mať k Christovi každý veriaci človek. Na rozdiel od apoštolov, ktorí úpenlivo hľadajú na odchádzajúceho Christa, tvár Presvätej Bohorodičky je pokojná. Ona prvá správne pochopila, že odchod Syna nie je definitívny, že bude neustále s nimi, hoci inou formou.

Na ikone je aj jedna historická prešmyčka. Apoštolov je dvanásť, hoci v dobe Vznesenia sa Christa na nebo ich tam toľko nemohlo byť. Judáš sa zabil a Matej ešte nebol pričlenený k 12-tim apoštolom. Ikonopisci tak doplnili počet apoštolom Pavlom, ktorý bol v tej dobe odporca Christových nasledovníkov. Ide o nadčasový pohľad ikonografie sviatku, ktorý zdôrazňuje teologické a symbolické poslanstvo udalosti. Apoštol Pavol dopĺňa plnosť apoštolov a ich služby, symbolicky tu predstavuje Cirkev z pohanov a je tu tiež preto, lebo sám na ceste do Damasku pri svojom obrátení videl Isusa Christa.

Ikona Vznesenia sa Isusa Christa na nebo sa v pravoslávnych chrámoch nachádza nielen na ikonostase v tzv. sviatočnom rade, ale zvyčajne aj na stene, ktorá sa nachádza nad začiatkom oltárnej časti chrámu, nad alebo za ikonostasom.

protodiakon Ján Husár

Použitá literatúra:

УСПЕНСКИЙ, Л. А.: *Богословие иконы Православной Церкви*. Москва 1997.

ЕВДОКИМОВ, П.: *Искусство иконы. Богословие красоты*. Клин 2005.

АЛЕКСЕЕВ, С.: *Иконописцы Святой Руси*. Санкт–Петербург 2008.

АЛЕКСЕЕВ, С.: *Энциклопедия православной иконы*. Санкт–Петербург 2007.